

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการประเมินผลครั้งนี้ ผู้ประเมินได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนี้

1. นโยบายและมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
2. โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. หลักเกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น
5. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการ
6. สรุปผลการจัดการศึกษาตามรายงานของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขยายโอกาสทางการศึกษา

นโยบายและมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

นโยบายรัฐบาล

ได้มีรัฐบาลหลายรัฐบาลที่ได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนี้

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายเกี่ยวกับการขยายโอกาสทางการศึกษาต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2534 (สปช., 2537, หน้า 4) ไว้ว่า รัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญต่อการเร่งขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อเป็นฐานการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี ตลอดจนปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีเนื้อหาสาระเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการเพิ่มพูนความรู้ผ่านระบบสื่อสารมวลชนต่างๆ และต่อมา นายอานันท์ ปันยารชุน ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงได้แถลงนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษา ต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2534 (สปช., 2537, หน้า 5) ไว้ว่า จะเร่งขยายโอกาสและบริการทางการศึกษาทั้งในและนอกระบบให้กว้างขวางและทั่วถึงเพื่อยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ รวมทั้งขยายการศึกษาปฐมวัยในชนบทเพิ่มขึ้น

จากนโยบายการศึกษาของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณและนายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งเป็นช่วงใกล้เคียงกับการดำเนินงาน โครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับและโครงการขยาย

โอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเริ่มดำเนินการในปี 2533 จะเห็นว่ารัฐบาลได้มองเห็นความจำเป็นในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จาก 6 ปี เป็น 9 ปี ให้กว้างขวางและทั่วถึง ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

จากเอกสารรายงานประจำปี ผลการดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2536 ได้กล่าวถึงมติคณะรัฐมนตรี ที่เกี่ยวข้องกับการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (สปช., 2537, หน้า 8-9) ไว้ว่า การที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปอีก 3 ปี เพื่อให้การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเกี่ยวกับการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กล่าวคือ ในวันที่ 22 พฤษภาคม 2533 ได้มีมติเกี่ยวกับการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยให้ขยายการศึกษาภาคบังคับต่อไปอีก 3 ปี และประกาศในท้องที่ที่มีความพร้อมเป็นปีๆไป โดยให้แก้ไขแผนการศึกษาแห่งชาติและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นในระหว่างที่ดำเนินการแก้ไขแผนการศึกษาแห่งชาติและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง ให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินงานโครงการนำร่องขยายการศึกษา โดยยังไม่บังคับต่อไปอีก 3 ปี

ในวันที่ 14 พฤษภาคม 2534 คณะรัฐมนตรี ได้มีมติให้ดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษา ภายใต้โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เห็นชอบให้กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษาสู่ส่วนภูมิภาค โดยมีเงื่อนไข ให้เปิดทำการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีอยู่แล้วและมีห้องเรียนเพียงพอ โดยไม่ต้องจัดสร้างโรงเรียนขึ้นใหม่ และไม่มีโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาตั้งอยู่แล้วในห้องดินนั้น และให้จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนที่มีบุคลากรเพียงพอโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน สำหรับงบประมาณในการดำเนินการให้กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับสำนักงบประมาณรับไปพิจารณารายละเอียดคร่าวๆกัน ในการดำเนินงานให้กระทรวงศึกษาธิการ รับข้อสังเกตของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เกี่ยวกับการดำเนินงานตามแนวนโยบายไปดำเนินการ โดยเน้นการดำเนินงานในพื้นที่ชนบทยากจน และดำเนินการโดยให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้มากยิ่งขึ้น

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลังจากที่คณะรัฐมนตรี มีมติให้กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยพิจารณาเปิดสอน ในโรงเรียนที่มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่และบุคลากร สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537, หน้า 51-56) จึงได้จัดทำโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้น โดยมีหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ เป้าหมายและกิจกรรมของโครงการ ดังนี้

หลักการและเหตุผล

จากสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และด้านอื่นๆของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทั่วโลกอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเปิดกว้างขึ้น ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนอย่างกว้างขวางต่อเนื่อง รวมทั้งสังคมกำลังพัฒนาไปสู่สังคมอุตสาหกรรมและการบริการมากขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องพัฒนาและยกระดับคุณภาพของประชาชนให้สูงขึ้น

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ประชาชนอย่างทั่วถึงและเพียงพอ จะช่วยให้ประชาชนสามารถปรับตัวและพัฒนาคุณภาพชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะจัดให้ประชาชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ 9 - 12 ปี เป็นอย่างน้อย ในขณะที่ประชาชนในประเทศไทยส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพียง 6 ปี เท่านั้น และมีอัตราการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน เพียงร้อยละ 50.87 จึงมีเด็กที่จบ ป.6 แล้ว ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 49.13 (สพช., 2537, หน้า 51) ซึ่งเด็กเหล่านี้จะมีอายุระหว่าง 11-12 ปี จึงไม่สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงได้จัดทำโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้น โดยได้ดำเนินงานต่อเนื่องจากโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
2. เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ
3. เพื่อให้นักเรียนมีโอกาสพัฒนาทักษะวิชาชีพที่ตนมีความถนัดและสนใจ สำหรับพัฒนา

คุณภาพชีวิตต่อไป

เป้าหมาย

ด้านปริมาณ เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 1,000 โรงเรียน

ด้านคุณภาพ

จัดการศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุงพ.ศ. 2533) เพื่อให้นักเรียน

1. สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีพฤติกรรมแสดงออกที่ดี
2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ
3. สามารถครองตนได้ในระบบเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน มีคุณธรรม จริยธรรม มีความประพฤติดี เข้าใจความเป็นประชาธิปไตย

กิจกรรม

1. ประชุมครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนที่เปิดใหม่ จำนวน 7 รายวิชา คือ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิชาอาชีพ และแนะแนว
2. ประชุมชี้แจงนโยบายการจัดการศึกษาแก่ผู้บริหาร โรงเรียนที่เปิดใหม่
3. ประชุม สัมมนา ผู้บริหารระดับกรม จังหวัด อำเภอ และโรงเรียน
4. ประชุมสัมมนาครูผู้สอนที่เปิดทำการสอนในปี 2533 - 2535
5. จัดซื้อหนังสือให้ห้องสมุดโรงเรียน โรงละ 3,500 บาท
6. สนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดการศึกษา

6.1 ประเภทวัสดุและครุภัณฑ์การศึกษา ได้แก่ แบบเรียนพิมพ์เรียน วัสดุฝึกวิชาอาชีพ วัสดุสำนักงาน เครื่องเขียน และเครื่องแบบนักเรียน วัสดุสำหรับอาหารกลางวัน โต๊ะ เก้าอี้ นักเรียน อุปกรณ์การสอนวิทยาศาสตร์ เครื่องพิมพ์ดีดภาษาไทย ตู้เก็บเอกสาร

6.2 ประเภทเงินอุดหนุน ได้แก่ เงินอุดหนุนสำหรับนักเรียนยากจน เฉลี่ยคนละ 700 บาท เงินอุดหนุนเงินทุนการศึกษานักเรียน โรงเรียนละ 10 ทุนๆละ 600 บาท เงินอุดหนุนการบริการสุขภาพนักเรียน คนละ 35 บาท

6.3 ประเภทเงินค่าตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนวิทยากรบุคคลภายนอก โรงเรียนละ 120 คนๆละ 80 บาท ค่าตอบแทนครูสอนในสาขาที่ขาดแคลน โรงเรียนที่เปิดใหม่โรงละ 1 คนๆละ 4,520 บาท/เดือน

6.4 ค่าวัสดุทัศนูปกรณ์ช่วยสอน

6.5 ค่าสนับสนุนการนิเทศและติดตามผล

หลักเกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เพื่อให้การขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นไปตามนโยบายและมติคณะรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537, หน้า 13) จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียนที่จะจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. เป็นโรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นที่เมื่อเปิดสอนแล้ว จะไม่เป็นผลกระทบกระเทือนต่อโรงเรียนในทุกสังกัดที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
2. เป็นโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ ที่มีอัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นต่ำ อันเนื่องมาจากปัญหาภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวยต่อการเดินทาง และประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจยากจน
3. โรงเรียนอยู่ในสภาพที่เหมาะสมและพร้อม เพียงพอที่จะดำเนินการได้
4. มีผลสำเร็จด้านการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพระดับประถมศึกษาและมีช่องทาง สามารถสนับสนุนให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน
5. ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูมีความตั้งใจ สนใจ กระตือรือร้นและเสียสละ ส่งเสริมและสนับสนุนที่จะปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างต่อเนื่อง
6. ผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นสนใจ ยินดีให้การสนับสนุนส่งบุตรหลานเข้าเรียน ทั้งสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ
7. พิจารณาเปิดโรงเรียนให้อยู่ในลักษณะการกระจายอย่างทั่วถึง รวมจำนวนโรงเรียนที่เปิดประมาณ 1/4 ของจำนวนกลุ่มโรงเรียนของทั้งจังหวัด

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น

ในการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะใช้หลักสูตรฉบับเดียวกันกับโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา คือ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งมีสาระสำคัญในด้านหลักการ จุดหมาย โครงสร้างหลักสูตรและแนวดำเนินการ (กรมวิชาการ, 2535, หน้า 1-5) ดังนี้

1. หลักการ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักการ ดังนี้

1.1 เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง

1.2 เป็นการศึกษาทั่วไป เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพหรือการศึกษาต่อ

1.3 เป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ

2. จุดหมาย

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตและการศึกษาต่อ ให้สามารถเลือกแนวทางทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะพลเมืองดี ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะเลือก และตัดสินใจประกอบสัมมาชีพ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงาน เสริมสร้างอนามย์ของตนเองและชุมชน และครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

2.1 มีความรู้และทักษะในวิชาสามัญและทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ

2.2 สามารถปฏิบัติตนในการรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเอง และชุมชน

2.3 สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และเลือกแนวทางแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับ

ข้อจำกัดต่างๆ

2.4 มีความภูมิใจในความเป็นไทยสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตนเอง

2.5 มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างและปรับปรุงแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและชุมชน

2.6 มีทักษะที่ดีต่อสมาชิกทุกคน มีนิสัยรักการทำงาน และมีความสามารถในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของตนเอง

2.7 มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสมาชิก มีความสามารถในการจัดการและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

2.8 เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน สามารถเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชนภูมิใจในการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชนตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

3. โครงสร้างหลักสูตร

เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติตรงตามจุดหมายของหลักสูตร โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ตามโครงสร้างของหลักสูตร 3 ลักษณะ คือ

3.1 เรียนวิชาบังคับ 57 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

3.1.1 วิชาบังคับแกน จำนวน 39 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา พลานามัย และศิลปศึกษา

3.1.2 วิชาบังคับเลือก จำนวน 18 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ สังคมศึกษา พลานามัย และการทำงาน

3.2 วิชาเลือกเสรี จำนวน 33 หน่วยการเรียนรู้ โดยให้เลือกเรียนจากรายวิชาต่างๆ ดังนี้

3.2.1 กลุ่มวิชาภาษา ได้แก่ ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

3.2.2 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ ได้แก่ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์

3.2.3 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา

3.2.4 กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ ได้แก่ พลานามัยและศิลปศึกษา

3.2.5 กลุ่มวิชาการทำงานและอาชีพ

3.3 กิจกรรม ได้แก่

3.3.1 กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือยุวกาชาด หรือผู้นำเพ็ญประโยชน์ จำนวน 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค และกิจกรรมอื่นๆอีก 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค

3.3.2 กิจกรรมแนะแนว หรือกิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ จำนวน 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค

3.3.3 กิจกรรมอิสระของผู้เรียน จำนวน 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค

4. แนวดำเนินการ

เพื่อให้การใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ประสบผลสำเร็จตามจุดหมายของหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น จึงมีการกำหนดแนวดำเนินการ ดังนี้

- 4.1 จัดให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนอย่างหลากหลายเพื่อสำรวจความถนัดและความสนใจ
- 4.2 จัดประสบการณ์ต่างๆให้ผู้เรียนได้รู้จักและเข้าใจตนเอง และสามารถแสวงหาแนวทางในการพัฒนาตนเอง
- 4.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทางด้านวิชาการอย่างเต็มความสามารถและได้มีโอกาสหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิชาการ สถานประกอบการและสถานประกอบอาชีพอิสระ
- 4.4 จัดให้มีการศึกษา ติดตาม และแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง
- 4.5 ในการจัดการเรียนการสอนให้ใช้วิธีผสมผสาน การให้ความรู้กับการปฏิบัติจริง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล และกระบวนการกลุ่ม
- 4.6 ให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาของรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดในการสร้างสรรค์งาน
- 4.7 ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับการเสริมสร้างค่านิยม และการพัฒนาจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ
- 4.8 ในการเสริมสร้างค่านิยมที่ระบุไว้ในจุดหมาย ต้องปลูกฝังค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน เช่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย
- 4.9 ในการจัดการเรียนการสอน ให้คำนึงถึงความต่อเนื่องกับหลักสูตรประถมศึกษาด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ

ความหมาย

การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการในการกำหนดคุณค่าของโครงการ หรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นภายในแผนงาน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้นๆว่า ดี มีประสิทธิภาพ ได้ผลเพียงใด แต่ได้มีนักประเมินโครงการหลายท่านได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการ ซึ่ง ไพศาล หวังพานิช (2537, หน้า 3-4) ได้อ้างถึงไว้ดังนี้

Cronbach กล่าวว่า เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ เพื่อใช้ข้อมูลเหล่านั้นตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น

Scriven นิยามว่า เป็นการตรวจสอบคุณค่าของโครงการ ซึ่งการประเมินจะต้องอาศัย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

Stake ระบุว่า เป็นการบรรยายและตัดสินโครงการโดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์และ ความสอดคล้องของข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการ และผลที่ได้รับจากโครงการ

Provus ให้ความเห็นว่า เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความสอดคล้องของ สิ่งที่เกิดขึ้นกับมาตรฐานของโครงการที่กำหนดไว้ การพิจารณาความแตกต่างระหว่างสิ่งต่างๆ ของโครงการกับมาตรฐานที่กำหนดไว้และการพิจารณาข้อบกพร่องของโครงการ โดยใช้ข้อมูลที่ไม่ สอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดไว้

Alkin กล่าวว่า เป็นกระบวนการศึกษา ค้นหาความจริง โดยอาศัยข้อมูลที่เหมาะสม และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการสรุปรายงานให้ผู้มีอำนาจหรือผู้บริหารตัดสินใจ หาทางเลือกที่ เหมาะสม

Stufflebeam ได้ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการของการพัฒนาการได้มาตลอดจน การเตรียมข้อมูล หรือ ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์เพื่อใช้ในการตัดสินใจ และแสวงหาทางเลือกที่ เหมาะสม

ความสำคัญของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการได้ถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางในองค์กรต่างๆของภาครัฐและเอกชน ขณะเดียวกันทั้งความหมายและเทคนิควิธีการประเมินก็วิวัฒนาการและแพร่หลายมากขึ้น มีการ ประเมินที่สลับซับซ้อนมากขึ้นตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่อย่างไร ก็ตาม การประเมินโครงการตามแนวคิดที่มีอยู่หลากหลาย ต่างก็มีเป้าหมายที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ มุ่งตรวจสอบคุณภาพของโครงการนั้นๆ ว่า ดี - ไม่ดี อย่างไร ได้ผลหรือไม่ คุ่มค่า หรือไม่ บกพร่องในเรื่องใด เพื่อใช้ข้อมูลเหล่านี้สำหรับตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับ - เปลี่ยน ลด - ขยาย ดำเนินการต่อหรือยุติโครงการเหล่านั้น ตลอดจนหาทางเลือกที่เหมาะสม เพื่อประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุดของโครงการ ดังนั้นการประเมินผลจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินงาน โครงการเป็นอย่างมาก ซึ่งไพศาล หวังพานิช (2537, หน้า 5-6) ได้สรุปความสำคัญของการ ประเมินโครงการดังนี้

1. ช่วยให้ทราบข้อมูลหรือสารสนเทศเกี่ยวกับโครงการทั้งด้านปฏิบัติการ และผลปฏิบัติ ที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจของผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับโครงการ

2. ช่วยแก้ไขปรับปรุงการดำเนินงานตามโครงการให้ชัดเจน ตรงเป้า และลดปัญหาในการปฏิบัติซึ่งจะเป็นผลดีต่อการบริหารโครงการ

3. ช่วยชี้บ่งถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ หรือความคุ้มค่าของโครงการ

4. ช่วยให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานโครงการ

5. ช่วยให้การวางแผนโครงการมีประสิทธิภาพทั้งภายใต้แผนงานเดียวกันหรือแผนงานอื่น รูปแบบการประเมินโครงการ

รูปแบบการประเมินโครงการมีอยู่หลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบจะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการประเมินในแต่ละโครงการ ซึ่ง สมบูรณ์ ชิตพงศ์และคณะ (2537, หน้า 34-35) ได้สรุปรูปแบบการประเมิน โครงการที่ได้รับการยอมรับในการนำไปใช้ในการประเมินโครงการทางการศึกษาซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 รูปแบบการประเมินที่เป็นการตัดสินคุณค่า (Judgment Evaluation Model) ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Scriven, Stake และ Provus

กลุ่มที่ 2 รูปแบบการประเมินที่เน้นการให้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ (Decision - Oriented Evaluation Model) ได้แก่รูปแบบการประเมินของ Stufflebeam และ Alkin

กลุ่มที่ 3 รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (Objective - Centered Evaluation Model) ได้แก่รูปแบบการประเมินของ Tyler, Hammond และ Cronbach

จากรูปแบบการประเมินโครงการทั้งสามกลุ่มดังกล่าวข้างต้น แต่ละรูปแบบจะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการประเมินแต่ละโครงการ ซึ่งผู้ประเมินจะต้องเลือกใช้รูปแบบการประเมินที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของโครงการที่จะทำการประเมินผล ซึ่งจะได้เสนอรูปแบบการประเมินที่ได้รับความสนใจจากนักการประเมินผล ดังนี้

รูปแบบการประเมินของ Provus

รูปแบบการประเมินของ Malcolm Provus เป็นการประเมินเพื่อการตัดสินคุณค่าในกลุ่มที่ 1 ซึ่ง สมบูรณ์ ชิตพงศ์ และคณะ (2537, หน้า 61-70) ได้เสนอรูปแบบการประเมินของ Provus ดังนี้

รูปแบบการประเมินของ Provus เป็นการประเมินโครงการขณะดำเนินงานเพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นผลอันเนื่องมาจาก โครงการ (Performance) กับมาตรฐาน (Standard) ที่กำหนดไว้ในโครงการ

จุดมุ่งหมายของการประเมินโครงการเพื่อพิจารณาข้อมูลความไม่สอดคล้อง (Discrepancy-Information) นำไปสู่การตัดสินใจ 3 ลักษณะ คือ การปรับปรุงโครงการ หรือการดำเนินงาน

ต่อไป หรือการยกเลิกโครงการ ดังนั้น การประเมินโครงการรูปแบบนี้ จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับ

1. การพิจารณายอมรับมาตรฐานของโครงการ
2. การพิจารณาความไม่สอดคล้องที่เกิดขึ้นระหว่างส่วนต่างๆของโครงการกับมาตรฐานที่กำหนด

3. ใช้ข้อมูลความไม่สอดคล้องที่เกิดขึ้น พัฒนาจุดอ่อนของโครงการ
ขั้นตอนการประเมิน

การประเมินโครงการของ Provus มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การออกแบบโครงการ (Program Definition)

การออกแบบโครงการเป็นการบรรยายรายละเอียดต่างๆของโครงการทางการศึกษา ซึ่งจะประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ จุดมุ่งหมายของโครงการ นักเรียน คณะทำงาน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จะช่วยให้จุดมุ่งหมายของโครงการเป็นจริงได้ และกิจกรรมของนักเรียนและคณะทำงานที่จะทำให้โครงการบรรลุจุดประสงค์

ขั้นที่ 2 การเตรียมการ (Program Installation)

ขั้นตอนนี้ เป็นการพิจารณาสภาพความเป็นจริงที่มีอยู่ก่อนกับมาตรฐานของโครงการ โดยเฉพาะด้านกิจกรรมของครูและนักเรียน ว่ามีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด สำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจว่า ควรฝึกอบรมครู หรือปรับปรุงโครงการ หรือยกเลิกโครงการ

ขั้นที่ 3 กระบวนการดำเนินงาน (Process)

เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินงาน เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงการดำเนินงาน การประเมินจะมุ่งหาคำตอบว่า ผลผลิตที่ได้นั้น บรรลุจุดประสงค์ย่อย ที่จะนำไปสู่จุดประสงค์ปลายทางมากน้อยเพียงใด ซึ่งมีขั้นตอนของการประเมินกระบวนการ ดังนี้

1. เรียงลำดับกิจกรรมของนักเรียนและครู ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์การเรียนรู้ในแต่ละประสบการณ์
2. แสดงลำดับขั้นตอนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะนำไปสู่จุดประสงค์นำทางในแต่ละจุดประสงค์
3. เรียงลำดับวัตถุประสงค์นำทางทั้งหมด
4. แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ของจุดประสงค์นำทางที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์ปลายทางแต่ละข้อ

5. ดำเนินการซ้ำจากข้อ 1 - 4 สำหรับทุกจุดประสงค์ปลายทาง
 6. ประมาณเวลาที่ใช้ในแต่ละจุดใน Flow Chart
 7. รวบรวมพฤติกรรมทั้งหมดของครู กำหนดเป็นหน้าที่เพื่อใช้กำหนดตำแหน่งในการสอน
 8. กำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อกิจกรรมการสอน
 9. กำหนดค่าใช้จ่ายของสิ่งอำนวยความสะดวกและความต้องการของคณะกรรมการในแต่ละจุดบน Flow Chart
 10. กำหนดพฤติกรรมเบื้องต้นของนักเรียน
 11. ตลอดขั้นที่ 3 หากความสัมพันธ์ของพฤติกรรมร่วมของนักเรียนและพฤติกรรมของครูในกระบวนการ ซึ่งอาจใช้เป็นตัวแปรอิสระในการประเมินขั้นที่ 4
- ขั้นที่ 4 ผลผลิต (Product)
- เป็นขั้นที่ผู้ประเมินใช้แผนแบบการทดลองเพื่อตอบคำถามว่าโครงการได้บรรลุจุดประสงค์ปลายทางแล้วหรือไม่ การประเมินขั้นนี้ สามารถใช้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระในการทดลอง และผลการทดลองที่ได้จากขั้นตอนที่ 3 มากำหนดแผนแบบการทดลองได้
- ขั้นที่ 5 วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายและผลที่ได้ (Cost-Benefit)
- ขั้นนี้ เป็นทางเลือก (Option) ที่จะทำการประเมินหรือไม่ก็ได้ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในระบบผลผลิตของโรงเรียน เพื่อกำหนดประสิทธิภาพของโครงการ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายจะต้องตอบคำถามว่า ระหว่าง 2 โครงการ หรือมากกว่า โครงการใดที่บรรลุจุดประสงค์โดยมีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด
- รูปแบบการประเมินของ Stufflebeam
- รูปแบบการประเมินของ Stufflebeam ซึ่งเป็นรูปแบบการประเมินกลุ่มที่ 2 ที่เน้นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ นิยมเรียกการประเมินของ Stufflebeam ว่า การประเมินแบบ CIPP Model ซึ่งย่อมาจากคำ 4 คำ คือ
- C คือ Context หมายถึง สภาพแวดล้อมหรือบริบท
 - I คือ Input หมายถึง ปัจจัยเบื้องต้น
 - P คือ Process หมายถึง กระบวนการ
 - P คือ Product หมายถึง ผลผลิต

จำเนียร สุขหลาย และคณะ (2528, หน้า 182-194) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการประเมินแบบ CIPP Model ไว้ดังนี้

ข้อควรคำนึงในการใช้รูปแบบการประเมิน

1. วัตถุประสงค์ของการประเมิน คือ การใช้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีรายละเอียดที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ
2. ชนิดของการตัดสินใจที่แตกต่างกัน ต้องการออกแบบการประเมินที่มีประสิทธิผลและเป็นรูปแบบต่างๆไป
3. ในกรณีที่รูปแบบการประเมินมีความแตกต่างกันในด้านเนื้อหา ควรใช้ขั้นตอนของการติดตามผล คือ วิเคราะห์ รวบรวม และนำเสนอ
4. การตัดสินใจประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ คือ ขั้นตอนการวิเคราะห์ การออกแบบ เลือกลงปฏิบัติ
5. เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งคำตอบในการตัดสินใจ การออกแบบการประเมินควรคำนึงถึงเกณฑ์ที่มีความเที่ยงภายใน ภายนอก และมีความเป็นปรนัย
6. การประเมินกระบวนการต่อเนื่องเป็นวัฏจักร ต้องใช้กับโครงการที่เป็นระบบรูปแบบการประเมินแบบ CIPP Model

การประเมินแบบ CIPP Model ไม่เพียงแต่ประเมินว่า โครงการบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่เท่านั้น แต่ยังเป็นการประเมินเพื่อให้รายละเอียดต่างๆ เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการอีกด้วย การประเมินผลแบบนี้ จะทำการประเมินผล 4 ด้าน คือ การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) ซึ่งจะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์ การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้างเพื่อกำหนดรูปแบบของโครงการ การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการตัดสินใจในด้านการประยุกต์ใช้ เพื่อควบคุมการดำเนินการของโครงการ และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) จะช่วยในการตัดสินใจเพื่อตัดสินและดูแลผลสำเร็จของโครงการ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การประเมินสภาพแวดล้อมหรือบริบท (Context Evaluation)

การประเมินสภาพแวดล้อมเป็นรูปแบบพื้นฐานของการประเมินโดยทั่วไป เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผล เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยจะเน้นในด้านความสัมพันธ์เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ความต้องการ และเงื่อนไขที่เป็นจริงต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ ยังช่วยในการวินิจฉัยปัญหา เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จะเป็น

ประโยชน์ต่อการตัดสินใจ การประเมินสภาพแวดล้อม จัดเป็นการวิเคราะห์ขนาดใหญ่ เป็นตัวกำหนดขอบเขตของการประเมิน การบรรยายและการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม นอกจากนี้ ยังช่วยให้ทราบถึงตัวแปรที่เกี่ยวข้อง และมีความสำคัญสำหรับการบรรลุเป้าหมาย การประเมินสภาพแวดล้อม ทำให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ โดยอาศัยการวินิจฉัย และการจัดเรียงอันดับปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของที่ประชุมและสถานการณ์

วิธีการประเมินสภาพแวดล้อม มี 2 วิธี คือ Contingency Mode และ Congruence Mode

Contingency Mode เป็นการประเมินสภาพแวดล้อมเพื่อหาโอกาสและแรงผลักดันจากภายนอกระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้พัฒนา ส่งเสริม โครงการให้ดีขึ้น โดยใช้การสำรวจปัญหาภายในขอบเขตที่กำหนดอย่างกว้างๆ เช่น การสำรวจงานวิจัยและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง การประเมินค่านิยมของชุมชน ข้อเสนอแนะต่างๆ แนวโน้มของการพัฒนา เศรษฐกิจ สถิติประชากร ฯลฯ การสำรวจปัญหาเหล่านี้ ทำให้สามารถคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคต ซึ่งเป็นประโยชน์ในการวางแผนโครงการต่อไป

Congruence Mode เป็นการประเมินโดยการเปรียบเทียบระหว่างการปฏิบัติจริง กับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ทำให้เราทราบว่า วัตถุประสงค์ใดบ้างที่ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้

การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation)

การประเมินปัจจัยเบื้องต้น เป็นการจัดหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจความเหมาะสมของแผนงานต่างๆที่จัดขึ้น โดยดูว่า ข้อมูลนั้นจะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งจะประเมินในด้านต่างๆ คือ

1. ความสามารถของหน่วยงาน หรือตัวแทนในการจัดโครงการ
2. ยุทธวิธีที่ใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. การได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้โครงการดำเนินไปได้ เช่น

หน่วยงานที่จะช่วยเหลือ เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ อุปกรณ์เครื่องมือ

ผลที่ได้จากการประเมินปัจจัยเบื้องต้น คือ การวิเคราะห์รูปแบบของวิธีการที่ใช้ในรูปของราคาและกำไรที่จะได้รับ โดยการประเมินในด้านอัตราค่าจ้าง เวลา งบประมาณ วิธีการที่มีศักยภาพ แต่ถ้าเป็นการประเมินด้านการศึกษา ผลกำไรอาจจะไม่อยู่ในรูปตัวเลขก็ได้ การประเมินปัจจัยเบื้องต้นนี้ จะช่วยให้ได้ข้อมูล ที่จะตัดสินใจว่า ควรตั้งวัตถุประสงค์เชิงปฏิบัติอย่างไร ใช้อัตราค่าจ้างเท่าใด วางแผนงานและดำเนินการอย่างไร

รูปแบบของคำถามที่ใช้ถามมีมากมาย เช่น วัตถุประสงค์จะกำหนดวิธีดำเนินการได้หรือไม่ และจะประสบความสำเร็จหรือไม่ วิธีการที่กำหนดสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ จะดำเนินการกับยุทธวิธีที่เลือกมาอย่างไร ฯลฯ คำถามเหล่านี้จะแสดงถึงความสำคัญของการประเมินข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น เพื่อที่จะได้เป็นตัวกำหนดยุทธวิธี เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยคำถามที่จะใช้มีตั้งแต่ระดับกว้างๆ และคำถามเฉพาะ

การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)

เมื่อแผนดำเนินการได้รับอนุมัติและลงมือทำ การประเมินกระบวนการจำเป็นต้องได้รับการเตรียมการเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ แก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกลำดับชั้น การประเมินกระบวนการมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. เพื่อหาและทำนายข้อบกพร่องของกระบวนการหรือการดำเนินงานตามขั้นตอนที่วางไว้
2. เพื่อรวบรวมสารสนเทศสำหรับผู้ตัดสินใจวางแผนงาน
3. เพื่อเป็นรายงานสะสมถึงการปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ส่วนประกอบสำคัญของการประเมินกระบวนการมี 4 อย่าง คือ

1. การจัดหานักประเมินกระบวนการ
2. เครื่องมือที่เป็นสื่อในการบรรยายกระบวนการ
3. การร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอระหว่างนักประเมินกระบวนการ และบุคลากรใน

โครงการ

4. การปรับปรุงโครงร่าง การประเมินอยู่เป็นประจำ

โดยสรุปภายใต้การประเมินกระบวนการ สารนิเทศจะถูกรวบรวม และนำเสนอเท่าที่ผู้ดำเนินโครงการ ต้องการสารนิเทศนั้น ทั้งนี้ การประเมินนี้ไม่เพียงแต่ให้สารนิเทศที่ต้องการแก่ผู้ตัดสินใจในการคาดคะเนล่วงหน้าและการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเท่านั้น . แต่ยังคงบันทึกสารนิเทศของกระบวนการสำหรับแปลความหมายของความสำเร็จของโครงการด้วย

การประเมินผลผลิต (Product Evaluation)

การประเมินผลผลิตมีจุดหมายเพื่อวัดและแปลความหมายของความสำเร็จ ไม่เฉพาะเมื่อสิ้นสุดโครงการเท่านั้น แต่ยังมีคามจำเป็นยิ่งในระหว่างการปฏิบัติตามโครงการด้วย

ระเบียบวิธีต่างๆ ไปของการประเมินผลผลิตจะรวมถึงต่อไปนี้อย่างไรก็ตามคือ การวัดการกำหนดวัตถุประสงค์นั้น นำไปใช้ได้หรือไม่ เกณฑ์ในการวัดที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมคืออะไร เปรียบเทียบผลที่วัดมาได้จากมาตรฐานสัมบูรณ์ (Absolute Criteria) หรือ

มาตรฐานสัมพัทธ์ (Relative Criteria) ที่กำหนดไว้ก่อน และทำการแปลความหมายถึงเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยอาศัยรายงานจากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยและกระบวนการร่วมด้วย

การประเมินสภาพแวดล้อมและการประเมินผลผลิต จะประเมินสิ่งที่มีอยู่ว่าบรรลุเป้าหมายได้อย่างไรระบบ โดยที่การประเมินสภาพแวดล้อมจะพิจารณาโดยส่วนรวม และการประเมินผลผลิต พิจารณาความพยายามเปลี่ยนในระบบ ดังนั้น การประเมินสภาพแวดล้อมจึงแสดงสิ่งจำเพาะในรูปที่การประเมินผลผลิตจะนำไปใช้ภายหลัง

การประเมินปัจจัยและประเมินผลผลิตสามารถที่จะแยกให้เห็นได้ง่าย การประเมินปัจจัยจะเกิดขึ้นก่อนดำเนินการเปลี่ยนแปลงโครงการ ส่วนการประเมินผลผลิตจะเกิดขึ้นในระหว่างและหลังโครงการ ในขณะที่การประเมินสภาพแวดล้อมกำหนดสิ่งจำเพาะสำหรับการประเมินผลผลิต การประเมินปัจจัยก็แสดงสิ่งจำเพาะสำหรับการประเมินกระบวนการ

การประเมินผลผลิต จะสืบสาวสิ่งที่มีอยู่ว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์ไปแล้ว หรือกำลังจะบรรลุ แต่การประเมินกระบวนการจะประเมินสิ่งที่มีอยู่ว่าระเบียบการนั้นได้รับการกระทำไปตามที่ตั้งไว้หรือไม่ การประเมินทั้งสองชนิด จะให้ข้อมูลย้อนกลับสำหรับการควบคุม และพัฒนาการเปลี่ยนแปลงระเบียบปฏิบัติในกระบวนการ การประเมินกระบวนการทำให้สามารถที่จะแสดงความเห็นได้ว่า การนำระเบียบปฏิบัติไปทำจริงนั้น ตรงหรือไม่กับแบบที่วางไว้ และการประเมินผลผลิตช่วยให้ตกลงใจได้ว่า วัตถุประสงค์นั้นบรรลุหรือไม่ สาเหตุทั้งสองชนิดร่วมกัน จะแสดงให้เห็นอย่างหนักแน่นถึงสาเหตุได้มากกว่าอันใดอันหนึ่งโดยลำพัง ในการตัดสินใจว่าระเบียบปฏิบัติสมควรดำเนินการต่อไป โดยมีการแก้ไข หรือว่าจะต้องกลับไปเริ่มต้นใหม่ทั้งหมด ถึงแม้จะเพิ่มหน้าที่ในการควบคุมโครงการเข้ามาด้วย การประเมินทั้งสองก็ยังอำนวยความสะดวกและช่วยอธิบายถึงผลที่ได้จากโครงการอยู่

การที่การประเมินผลผลิตรายงาน ว่า วัตถุประสงค์นั้นมีผลสัมฤทธิ์หรือไม่ การประเมินกระบวนการจะแสดงให้เห็นถึงรากฐานสำหรับการแปลความหมายเหตุผลสำหรับสิ่งที่ได้มานั้น คือ ถ้าไม่ปรากฏผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ก็จำเป็นจะต้องรู้ว่าระเบียบปฏิบัติที่ได้ตั้งไว้นั้น ได้ถูกนำไปปฏิบัติจริงหรือไม่ การประเมินกระบวนการจะให้สาเหตุสำหรับทำความเข้าใจในข้อนี้ และถ้าปรากฏผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการบรรยายถึงระเบียบปฏิบัติ จึงทำให้เกิดผลเช่นนั้นออกมา

นอกจากนั้น สมบูรณ์ ชิตพงศ์ และคณะ (2537, หน้า 71-72) ยังได้เสนอรูปแบบการประเมินแบบ CIPP Model ไว้ว่า เป็นการประเมินเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลหรือสารสนเทศไปใช้ในการตัดสินใจทางเลือกที่เหมาะสม สำหรับการดำเนินการของโครงการต่างๆ ซึ่งจะทำการประเมิน 4 ด้าน คือ

1. การประเมินสภาพแวดล้อม หรือบริบท (Context Evaluation) เป็นการประเมินความต้องการและความจำเป็นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และการศึกษา ตลอดจนศึกษาปัญหา อุปสรรคทั้งในและนอกระบบสังคมปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางและวัตถุประสงค์ของโครงการ

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการตรวจสอบความพร้อมของปัจจัยต่างๆทั้งในด้านกำลังคน วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ ตลอดจนระบบการบริหาร ระบบการจัดการ เพื่อวิเคราะห์หาทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดกับทรัพยากรที่มีอยู่และเป็นทางเลือกที่มีโอกาสทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการได้มากที่สุด

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้ไปปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาว่า การดำเนินงานตามโครงการมีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไร เพื่อที่จะได้ปรับปรุงแก้ไขได้ทันท่วงที

4. การประเมินผลผลิต หรือผลงาน (Product Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ทราบว่าโครงการประสบผลสำเร็จหรือไม่ โดยพิจารณาว่า ผลที่ได้รับบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ หรือดูว่าผลที่ได้รับจากโครงการคุ้มค่าหรือไม่

รูปแบบการประเมินของ Tyler

Tyler ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรหรือโครงการทางการศึกษา โดยเน้นความสำคัญการประเมินโดยยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก ลักษณะการประเมินจะเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติหรือการกระทำ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นของผู้เรียน กับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ ซึ่ง ยีนยง ราชวงษ์ (2538, หน้า 8-10) ได้สรุปสาระสำคัญของการประเมินของ Tyler ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการประเมิน

1. เพื่อตัดสินใจหรือพิจารณาว่ากิจกรรมการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่ตั้งไว้หรือไม่ ประสพผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด
2. เพื่อประเมินความก้าวหน้าทางการศึกษาของกลุ่มประชากรขนาดใหญ่ เพื่อให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และสามารถนำมาปรับปรุงนโยบายส่วนรวมได้

ขั้นตอนการประเมิน

1. ตั้งจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมด้วยข้อความที่ชัดเจน เฉพาะเจาะจง โดยบ่งบอกพฤติกรรมที่ต้องการการวัด หรือคาดหวังว่าผู้ร่วมโครงการจะแสดงพฤติกรรมอะไรบ้าง
2. กำหนดและเลือกเนื้อหา หรือประสบการณ์ทางการศึกษาที่จะทำให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ หรือบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้
3. เลือกวิธีการเรียนการสอน หรือสถานการณ์ วิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่วางไว้
4. เลือกและสร้างเครื่องมือที่จะใช้ในการวัดพฤติกรรมที่ได้ระบุไว้ในจุดมุ่งหมาย
5. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับและนำข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลย้อนกลับเพื่อการพิจารณาจุดเด่นจากแนวคิดและการประเมินโครงการรูปแบบต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า รูปแบบการประเมินในแต่ละรูปแบบจะมีความแตกต่างกันไปตามแนวคิดของผู้เป็นเจ้าของรูปแบบการประเมินผลในแต่ละรูปแบบ แต่การประเมินผลโครงการทุกรูปแบบจะมีเป้าหมายที่สอดคล้องกัน คือเป็นการตรวจสอบคุณภาพของโครงการ เพื่อใช้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุง หรือยุติโครงการ ดังนั้น ผู้ประเมินโครงการจะต้องศึกษารูปแบบการประเมินโครงการในแต่ละรูปแบบว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะโครงการที่จะทำการประเมิน ซึ่งในการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในครั้งนี้ ผู้ประเมินได้เลือกรูปแบบการประเมินแบบ CIPP ของ Stufflebeam เป็นรูปแบบในการประเมิน

สรุปผลการจัดการศึกษาตามรายงานของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลผลิต ของการจัดการศึกษาของโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย ประจำปี 2540 ซึ่งฝ่ายแผนงานและงบประมาณ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย (2540, หน้า 2-6) ได้สรุปข้อมูลเกี่ยวกับภาวะโภชนาการของนักเรียน จำนวนนักเรียนที่ออกกลางคัน จำนวนนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ศึกษาต่อและไม่ศึกษาต่อ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ดังนี้

1. ข้อมูลภาวะโภชนาการของนักเรียน

จากการชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2540 จำนวนทั้งสิ้น 4,141 คน ปรากฏว่า มีนักเรียนที่น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ จำนวน 291 คน คิดเป็นร้อยละ 7.03 และมีนักเรียนที่ส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ จำนวน 290 คน คิดเป็นร้อยละ 7.00

2. ข้อมูลจำนวนนักเรียนที่ออกกลางคัน

ในปีการศึกษา 2540 มีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ออกกลางคัน จำนวนตามสาเหตุ คือ อพยพโดยไม่ทราบที่อยู่ 10 คน คิดเป็นร้อยละ 0.25 ตาย 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.05 และขาดเรียนเกิน 100 วัน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 0.56 รวมนักเรียนที่ออกกลางคัน ทั้งสิ้น 34 คน คิดเป็นร้อยละ 0.86 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 3,960 คน

3. ข้อมูลจำนวนนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2540 ที่ศึกษาต่อและไม่ศึกษาต่อ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ในปีการศึกษา 2540 มีนักเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 14,867 คน ปรากฏว่า ศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย จำนวน 5,530 คน คิดเป็นร้อยละ 37.20 และศึกษาต่อในโรงเรียนสังกัดอื่น จำนวน 8,640 คน คิดเป็นร้อยละ 57.87 รวมศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 14,134 คน คิดเป็นร้อยละ 95.07 และไม่ศึกษาต่อ จำนวน 733 คน คิดเป็นร้อยละ 4.93

นอกจากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแล้ว สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย ได้แจ้งให้สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ รายงานผลการเรียนตลอดหลักสูตรของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในปีการศึกษา 2540 ตามหนังสือสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย ที่ ศร 1116/ 1806 ลงวันที่ 3 มีนาคม 2540 สรุปผลการเรียนตลอดหลักสูตรของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2540 โดยมีคะแนนเฉลี่ยในรายวิชาต่างๆ คือ วิชาภาษาไทย ร้อยละ 57.00 วิชาคณิตศาสตร์ ร้อยละ 47.00 วิชาวิทยาศาสตร์ ร้อยละ 51.50 วิชาสังคมศึกษา ร้อยละ 53.25 วิชาพลานามัย ร้อยละ 73.75 วิชาศิลปศึกษา ร้อยละ 71.00 วิชาแรงงาน ร้อยละ 71.75 และวิชาภาษาอังกฤษ ร้อยละ 49.00

จากข้อมูลสรุปผลการจัดการศึกษาตามรายงานของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า ผลผลิตด้านคุณภาพของการจัดการศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังอยู่ในระดับที่จะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข เช่น สภาพ

โภชนาการของนักเรียนยังต่ำกว่าเกณฑ์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาสามัญยังค่อนข้างต่ำ ยกเว้นด้านปริมาณ โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาให้กับเด็กที่ด้อยโอกาสได้อย่างทั่วถึง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีผู้ศึกษา ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2537, หน้า 43-45) ได้ประเมินผลโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา เมื่อ พ.ศ. 2537 พบว่า นักเรียนไม่เข้าใจในวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ มีหนังสือเรียนไม่ครบ ขาดแคลนอุปกรณ์การเรียน สำหรับในเรื่องการจัดการเรียนการสอน พบว่า ครูมีหน้าที่สอนหลายวิชา ทำให้มีเวลาเตรียมการสอนน้อย ขาดคู่มือครู และอุปกรณ์การสอน และอุปกรณ์การสอนบางอย่างครูใช้ไม่เป็น

ส่วนสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ (2537, หน้า 32-33) ได้สรุปผลการประเมินคุณภาพนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2536 ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 41 โรงเรียน พบว่าคุณภาพของนักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในระดับพอใช้ และมีบางรายวิชาเท่านั้นที่จะต้องปรับปรุง

ในทำนองเดียวกันสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย (2537, หน้า 21-24) ได้สรุปผลการประเมินคุณภาพนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2536 ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย จำนวน 25 โรงเรียน พบว่า โดยภาพรวมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังไม่เป็นที่พอใจ โดยเฉพาะในวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสังคมและการพัฒนาสุขภาพ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขโดยด่วน ส่วนคุณลักษณะนักเรียนที่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ ได้แก่ การคิดแก้ปัญหา การเสียสละช่วยเหลือผู้อื่นและมุ่งพัฒนา คุณลักษณะเพื่อพัฒนาอาชีพ พัฒนาสังคมและพัฒนาสุขภาพ

สำหรับกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2537, หน้า 116) ได้เสนอผลการศึกษาแนวทางพัฒนาคุณภาพนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา โดยได้ประเมินคุณภาพนักเรียนศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียน และการศึกษาแนวทางพัฒนาคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สังกัดกรมสามัญศึกษา และสังกัดเทศบาล ในด้านการประเมินคุณภาพ ได้ประเมินคุณภาพ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2536 จำนวนทั้งสิ้น 60,806 คน ผลการประเมินระดับประเทศ ด้านความรู้ ความคิด ส่วนมากอยู่ในระดับพอใช้ ยกเว้นความรู้ ความคิดทางด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับดี ส่วนความรู้ ความคิด ด้านการคิดและแก้ปัญหา ภาษาไทย พัฒนาสุขภาพ พัฒนาอาชีพ วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ อยู่ในระดับพอใช้

ส่วนผลการประเมินความสามารถของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย จำนวน 19 โรงเรียน นักเรียน 564 คน ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2537, หน้า 238) ได้ทำการศึกษา พบว่า นักเรียนมีความสามารถทางด้านความรู้ ความคิดในการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับดี ส่วนความสามารถทางด้านอื่นๆ เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสุขภาพ อยู่ในระดับพอใช้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ จะเห็นว่า โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนมากจะมีปัญหาในเรื่องปัจจัยการดำเนินงาน กระบวนการดำเนินงาน และมีผลผลิตค่อนข้างต่ำเป็นส่วนมาก มีเพียงบางรายการเท่านั้นที่มีผลการศึกษาอยู่ในระดับที่น่าพอใจ